This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥श्रीसीतारामचंद्राभ्यांनमः॥श्रीपरमेश्वरायनमः॥
श्रीदेवीविद्यासूत्रार्थाख्यार्थप्रतिपादने॥मम
वक्त्रावस्थानेनक्रीयतेदिव्यदिव्यकामया॥१॥अनाम
यनीजगत्सृष्टिरंतस्तिनूदेवीनउत्पत्तिसंख्य
नुग्रहायश्रीभूकांपुरवासिनीयं॥संज्ञासुरह
स्यानाविचक्रमणःस्वप्रकाशचिद्देवीस्वे
च्छामियंत्रात्मविधर्मसंस्थापनार्थायेवनश्रा

नेकरूपेणपश्चान्मरीच्यादयस्तासांज्ञानेच्
यैवनद्धीयेनेजोभिःसदासंपन्नवेद्याद्यवस्तुता
रत्नस्थेभोविश्वकर्मेणादुग्धोदधिमध्यस्थितः
मणिद्विपस्तंचतुर्विंशतिवप्रविशिष्टंचिंतामणिमं
दिरंकल्पयित्वाचित्प्रकाशैवतांदेवींप्रतिष्ठाप्यप
श्चात्रनेकशक्तयःपुरोवर्तिन्यःस्थितास्ताआम

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1308
Dist. Nagpur

Accession No:- ~~8447~~ M1308

Title:- रत्न ग्रंथसूत्रदिपिका
(श्रीसूक्तभाष्य)

पत्रे : 36 संपूर्ण, साके-१७५८

Digitized by eGangotri 2012

1

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

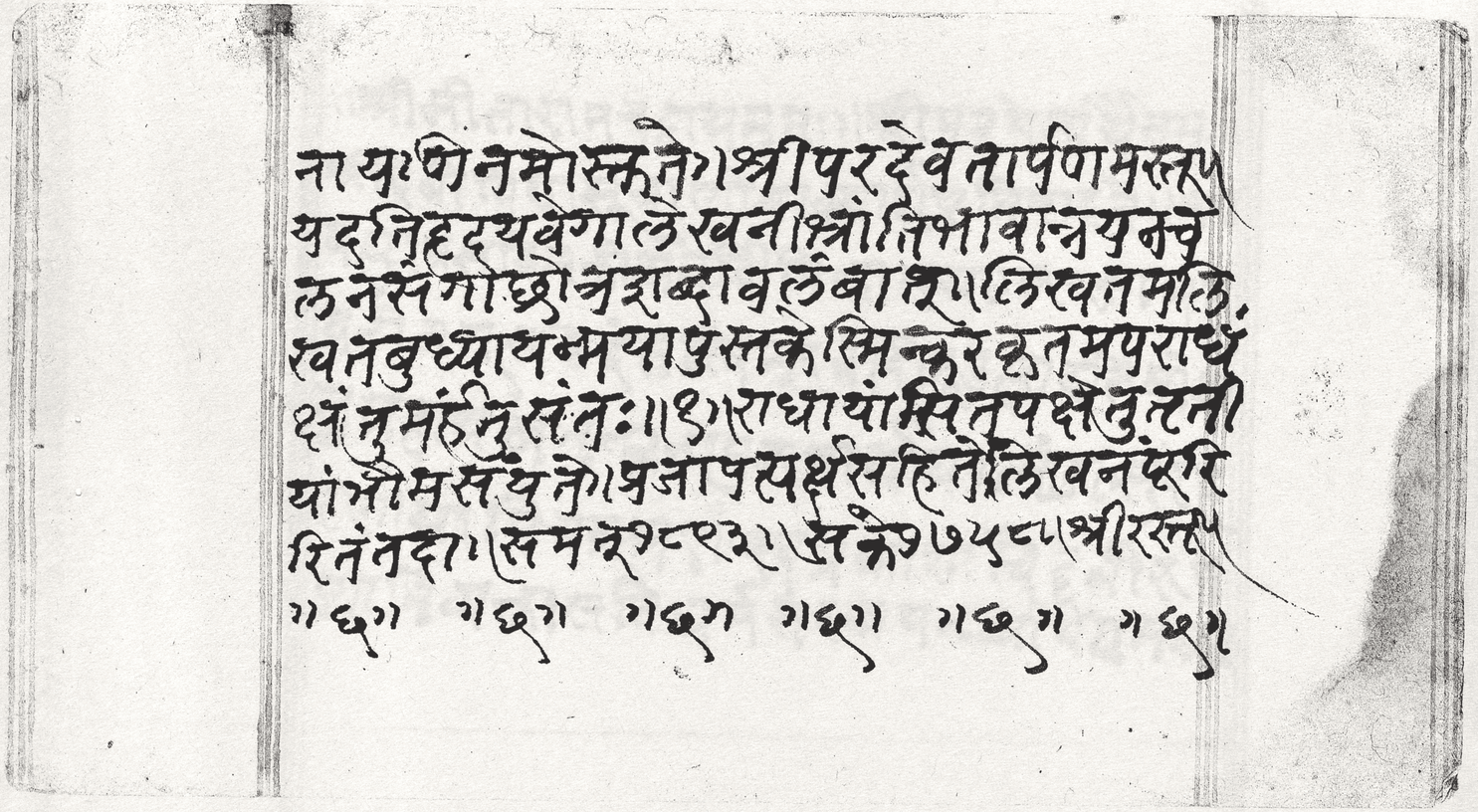

नायणो नमोस्तुते॥श्रीपरदेवतार्पणमस्तु॥
यदनिहृदयवेगालेखनीश्रोतिभावान्नयनजे
लनेसंगोछोनशब्दावलंबात्॥लिखनमाळे
खनबुध्यायन्मयापुस्तकेसिन्करेकृतमपराधं
क्षंतुमर्हंतुसंतेः॥१॥राधायांसितपक्षेतुतृतो
यांभौमसंयुतेप्रजापत्यर्क्षसहितेलिखनंपूरि
रितंनदा॥समवत्१८९३॥सके१७५८॥श्रीरस्तु॥
॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीदेवीविद्यासूत्राणां वाक्यार्थप्रतिपादने
भगवत्याप्रसादेनक्रियतेदीपिकामया ॥ १ ॥ स्वाभगवतीजगत्सृ
ष्टेदंनास्मिन्देवादीउत्पाद्येषामनुग्रहायस्वभक्तानांपुरुषार्थ
यांभेदासूरहरणायापिचब्रह्मणःस्वप्रकाशचिद्देवीरूपेणा
भिव्यक्तासन्निधर्मसंस्थापनार्थायततःश्वानेकरूपेणप्रश्वा
सरीच्यादयस्तासांज्ञानैश्वर्यबलवीर्यतेजोभिःसदासंपन्न
त्वे ॥ यावन्नस्यतारतम्येसिंधोविश्वकर्मपादुग्धोदधिम
ध्यमस्थितःमणिद्वीपस्थंचतुर्विंशतिवप्रविशिष्टंचिंतामं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

णिमंदिरंकल्पयित्वातत्रः सेचिस्मकाश्वेतादेवीप्रतिष्ठाय
पश्चादनेकशक्तयःपुरोवर्तिन्यस्तिकाआत्मयत्वसं
ज्ञयातन्मंदिरस्यद्वारादिमयाचतुर्दिक्ष्यमाणेष्वपि
नाश्वनियमिताःतेतेदिवावश्यमाणपारंपर्यदेशिन्
रूपेणतत्त्वत्रयसंबंधास्वछिंनावच्छेदकरूपेणपरापा
रंपर्यमितिकामराजपारंपर्यमितिचलोपामुद्रापा
रंपर्यमितिचतत्तत्संज्ञाभिंनंनौभिरभिव्यक्तासं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तः तदीयमंत्रयंत्रतंत्राणि भगवत्प्रसादेन कथयतां प्र
कल्पतेतः दिव्योघसिध्योघमानवौघरूपेणमुनिवेदनाग
संख्याक्रमेणचदेवताभिःप्रत्यतयात्तत्प्रसादमनुलभ्य
स्थिताः तदीयशास्त्रप्रगटनार्थंतदुपासकानांज्ञात्वा
नुष्ठानतयापुरुषार्थभगवतागोऽपादेनतद्रहस्यंस
वंमंत्ररत्नसूत्रंसूचितमादिशान्मंत्रागमजिज्ञासेति
ससूत्रार्थविवृतेप्रासादेनतस्याः।।अल्पाक्षरम
संदिग्धंसारवद्विश्वतोमुखं।इतिसूत्रलक्षणं।वि
दांतुसंबंधाभिधेयवेदस्यशास्त्रस्य।अथवेदादिशु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मिदंतेधर्मसंपाद्यानंतरंवासाधनचतुष्टयसंपत्यनंतरंवायत्रहितो
येब्रह्मणिजिज्ञासाकर्तव्या॥अथातोब्रह्मजिज्ञासेतिसूत्रेणरचितार्थ
त्वात्तस्मात्तसाधनसंपत्यनंतरंनेमित्तिनयुक्तंतुधर्मजिज्ञासो
त्तरधर्मसंपाद्यानंतरमितिअथशब्दस्यार्थः॥आद्यत्वसर्वज्ञत्व
विद्यत्वसंपाद्यानंतरमित्यंगीकारोअथातोधर्मजिज्ञासेतिसू
त्रधाकरणीयपूर्वमीमांसाशास्त्रेणचरितार्थत्वात्॥तदत्रा
असंतः॥सिद्धांतस्तुयद्यपिसाधनचतुष्टयसंपत्यनंतरंब्र
ह्मणिजिज्ञासाकर्तव्यातत्रापिबलवदारब्धतयाप्रतिबंध
कनिवर्तद्वाराङ्गत्वेनमंत्राःभागस्यजिज्ञासासनयेनविरुद्ध

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

योजनेससंज्ञाक्तिसंबोधिनतयाङ्गं।सर्वेशक्तिमंजगदितिन
सिध्यत्वान्।तस्मात्सर्वेषांमंत्राणांतदंतःप्रोतित्वमुक्तं।मंकारो
मननंप्राहुस्त्रकारःत्राणउच्यते।मनेनात्राणसंयुक्तोमंत्रइत्यभि
धीयते।इतिकेचित्सक्षः।मकारोजीवसंज्ञस्यात्तकारश्चात्म
संज्ञकः।जीवात्मसंज्ञयोरैक्यंमंत्रइत्यभिधीयते।मकारमा
नसंप्रोक्तंत्रकारंबुधिलक्षणं।बुधिर्मनोयासंज्ञेयंमंत्रइत्यभि
धीयते।मंत्रस्यकिंवालक्षणंमंत्रोसप्तशतीयोगित्वं।ऋषिश्च
छंदोबीजंचकीलकंशक्तिरेवचअंगन्यासःस्ततोध्यानं
त्रांगानांचसप्तकं।ऋकारःसृष्टिसंज्ञस्यात्षिकारःस्थिति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

संज्ञकः॥सृष्टिस्थितिभ्यांसंज्ञेयंत्रिकूटस्यभिधीयतेवाग्भवकारःपद
संज्ञस्यात्तदकारःश्यामित्रयेकः॥पदाभिलाषसंज्ञेयंमंत्रेवि
द्धिरुदाहृते॥बीजंकारणमर्थानांजगंत्रिमपिरूपकं॥इतिसुद
रीतापनीयेसर्वकारणमित्यर्थः॥नन्वनेकेषुमंत्राणांमध्येवाग्भ
वकामराजशक्तीयमित्यादिषांबीजसंज्ञास्यात्॥तत्सर्वका स्वा
रणत्वंतस्यमुख्यत्वकरणत्वाभिप्रायेणतत्रापिअस्मना
मबीजत्वावच्छिन्नबीजस्यउक्तिःसाबलमुच्यतेइतिरुं
दरीतापनीये॥वीर्यंतेजोबलंक्षोत्रंसर्वतेघनिरुच्यते॥इति
त्रिपुरासिधांतेतस्माद्वाग्नेमित्वंकीर्तितंइतिव्यासादोप

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ७ ॥ निषद्धये ऽपसंकरवाक्येनीयते सम्यगनेनेति न्यासः ॥ खड्गा
सरक्तयुक्तं तच्छरीरमपवित्रं ॥ न्यासेनानेनशुध्यर्थमजस्र
न्यासमाचरेत् ॥ इतिलक्ष्मीरहस्ये ॥ अजस्रनामउदयाद्यस्त
पर्यंतंवानित्यंकदाचिद्दिवाअद्यपक्षश्चदेवताध्यानादिक
स्यकालोनविद्यते ॥ द्वितीयन्यासमात्रेणअलंवाप्तुम्
त्यागस्यकविशिष्टमंत्रोपासनाकर्तव्याननुएकदिनसं
ध्यावंदिनन्यासेनपवित्रप्रयोगत्वादजस्रन्यासेनकिं
प्रयोजनं ॥ सत्यं ॥ सायमध्यायनादिवसकृतपापनाश

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यति॥ मातरधीयानोरात्रिरूपेणपापंनाशयति॥ इत्युक्त्वात्॥ अज्ञान
संबंधावच्छिन्नविशिष्टायाचांगन्यासेनपरिशुध्दरविद्यादुरित
स्यांतत्वात्॥ नित्यमेवावश्यन्यासःकर्तव्यः॥ तस्मान्मंत्रागस
मकविशिष्टंमंत्रोपासनेवकर्तव्येत्युक्तं॥ आगमशब्दश्छांदोग्ये एकत्व
मंत्राणामनेकत्वमित्यथी॥ ननुसर्वंखल्विदंब्रह्मेति॥ श्रुत्याब्रह्म
व्यतिरिक्तंकिमपिनास्तीतिवेदांतैरुक्तं॥ तस्मादेकस्मिन्ब्रह्मणिमं
त्राणामनेकत्वंकथंसत्यंएकस्यब्रह्मणःयाचरूपावश्यमापाद्यं
त्॥ जगन्निर्माणशक्तिरूपेणयथाअनेकरूपेणउत्पन्नातदीयस्व
बंधत्वावच्छिन्नमंत्राभ्योसन्नाःएतेनब्रह्मणःकाचनिःब्रह्मणःविम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यावदात्मं चभूतासंकं यथाजगदुत्पन्नं तद्वदात्मापि ज्ञातुमिच्छाजिज्ञासा
ननुमंत्रापासनेकत्वस्य ज्ञातुमिच्छेवाल्लं।उपासकायवैयर्थंस्यात्तस्
यंज्ञातुमिच्छतयाअव्यवहितक्षणावच्छिन्नात्वानुष्ठाननोपास्यो
पासकभावत्वावच्छिंन्नेनमंत्रसिद्धिः।।ननद्वारानदधिष्ठानदेवताया
अनुग्रहार्थत्वान्नतस्यविरोधः।।ननुएकस्मिन्ब्रह्मणिज्ञातेकथं।
प्रयोजनमनुद्दिश्यनमंदोपिप्रवर्तेतइतिन्यायात्तस्याः प्रयोजनकिं
अत्रास्मत्कैकामनत्वात्किंच।।एकेकस्मिन्काइत्यादिःकेनोपाय
नानेकविधानसंवंविन्मयमितिज्ञाकाप्राप्तिःसत्यात्मवास्वंडाकार
इत्यादिसूत्रैःसिद्धावलोकन्यायेनपरिहरति।।आत्मेवास्वंडाकारः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्रष्टव्यो

आत्मा वापि श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः ॥ आत्मेवाखंडाकारः ॥
वा परमात्मनो वाइति विषयः ॥ द्रष्टृत्वश्रोतृत्वादिकत्वं इति ॥ जीवात्मनो
खंडाकारत्वं जीवात्मनोयुक्तं न तु परमात्मनः ॥ निर्विशेषत्वात् दस्कृठ
मन्धीत्यादिश्रुतेः ॥ कथमुखंडाकारत्वं जीवस्य निवेद्यहमहं जानामी ॥ ४
यटमहं जानामीतिसर्वेद्रष्टव्यं ॥ तयातस्मात्सर्वनियंता जीवइतिपू
र्वपक्षः ॥ सिद्धान्तस्तु द्रष्टृत्वश्रोतृत्वादिकत्वं परमात्मनएवकथमन्यः क
रणावच्छिन्नस्य घादेरिवस्वर्गनरकादिसंचारिणो जीवस्यद्रष्टृ
त्वादिकत्वमयुक्तं ॥ घटमहं जानामीत्यनेनचिदाभासस्ययच्चिचि
द्रष्टृत्वादिकत्वं वर्ण्यते ॥ ननुसर्वपिदार्थविभासकत्वं ॥ कंजानामीत्ये
तावतयाखंडाकारमेकंसिद्धं ॥ एकोदेवः सर्वभूतेषुगूढः सर्वव्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पीसर्वेश्वरांतरात्मा इत्यखंडाकारत्वंयुक्तं परमात्मनस्तत्त्वखंडा
कारइत्याकारवत्त्वंपरमात्मनोनयुक्तंअसंगादसीनत्वात्तयात्रा
रवत्त्वंतत्रपरिछिन्नत्वंअनित्यत्वंचडुवरिस्यात्। सत्यं। अखंडत्वमे
वाकारःअखंडाकारःनेतावतासोपाधिकत्वंअमरत्वंकुतिरूपा
धिकत्वमेवंदृष्टदृश्यइक्तेः।तस्मादखंडाकारत्वंपरमात्मएवनजीवं
वंन्मतेपरमात्मव्यतिरिक्तत्वानहिवस्त्वंतरं।अतोक्तस्वगतिरक्ता
दिसंचारिणोजीवात्मनोदृष्टत्वादिकत्वमयुक्तं।परमात्मनस्तुक्त
मित्येतेनोद्दिनहानिरितिचेन्न।तस्रष्टातद्वानुप्राविशादितिश्रु
परमात्मनोजीवरूपेणप्रविष्टत्वात्। एवंचेन्नहिजीवात्मनोप्य
खंडाकारत्वंयुक्तंसर्वजीवात्मनस्त्वंपदखंडाकारत्वंश्रुतिन्यायेय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वहतजीवविचारेयथाभ्रांतिःस्वद्वत्। तत्प्रष्टास्वात्मनएवजीव
त्वंकथंभ्रांतिरितिचेन्। जीवत्वस्यानित्यत्वमेव। वेदांतेप्रसि
द्धत्वात्। तत्राप्यविचारणीयं। प्रकृतेःकिमायात्मित्येतआह।
चैतन्यस्यस्वरूपाद्यदिःचैतन्यस्यब्रह्मणःस्वरूपंविच्छिद्यते सा
माध्यंसेषानंदमयमीमांस्यतेवेति। आनंदस्यब्रह्मणःसेषास्व
रूपाचेन्मीमांसातेजोमयंस्वरूपत्वेनविचारिताभवति। इति
वाक्यस्याभिप्रायः। अत्रसेषाचिद्रूपत्वेनप्रकारांतरतयावि
चारितावाचिद्वदानित्वेनविचारितावानेतावद्द्वितीयःपक्षः।
चिद्वदानित्वेनविचारितावेच्चित्वंनामसर्वज्ञसर्वकारणकर्तृ
त्वंचिदःनिर्विकारावयवत्वान्नअसंगादासीनत्वात्। किंचय

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नचेनत्वेनतन्नशक्तित्वंअनेनस्वरूपत्वमुतकंचिदास्वरूपत्वाभावात्॥नु
स्मात्सैषाचिच्छक्तिरेवनप्रकारांतरतयाविचारितेतिवक्तव्यमितिपक्षे
पक्षः॥किमुतयाद्योत्सादकत्वेनप्रकारांतरतयावक्तव्यंवापरिणा
मित्वेनवानब्रूमोवेदाद्यपक्षः॥लोकेनावस्तवयवानांसत्वपरिच्छि
पदार्थानांतत्वंनिरवयवस्यचैतन्यस्योत्सादकत्वेवक्तव्यं॥परिणा स्य
मित्वंच॥तथैवक्षीरस्यदध्यात्मनापरिणामित्वेनअनित्यत्व
यथामायाप्रतिबिंबतथाईश्वरत्वं॥यथबिबप्रतिबिंबपक्षमपि
वक्तव्यंतस्माच्छेवशास्त्रपुराणेषुवेदांतेषुचचिदेवशक्तिरिति
गीयतेननुचैतन्यस्यस्वरूपेत्यत्रचैतन्यस्यनिषेधाभेदत्वं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रतिगायतेसत्यं॥ चंद्रचंद्रिकयोर्यथाभेदः॥ तथैवस्वरूपायां
चैतन्यस्यनिर्विषयब्रह्मणस्यभेदत्वंतदेवस्यमितिचेन्नदृष्टांत
स्यचंद्रविनाचंद्रीअभावात्॥ इष्यस्यबोधनार्थंचैतन्यस्यस्व
रूपेयुक्तंवस्तुत्वेनब्रह्मणश्चैतन्यस्यस्वरूपायानित्यायाःपर
प्रकाशरहितायाःअभेदत्वात्॥ नित्योनित्यानामितिश्रुतेः॥
नस्यशक्तिरित्यभेदत्वेननसंदेहः किंपुनरत्रत्यत आह॥ सैव
विद्येतिसातेजःपुंजाकृतिःशक्तिरेवअनाख्याश्रीविद्या
इयमेवसायाप्रथमाव्योघदृनरस्यांवैरतिप्रविष्टा॥ अस्यार्थः॥
योऽयमेवचित्साअनाख्यास्याप्रथमाविद्याव्योघदृ॥ स छुनि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मलाएतावतामायातत्कीर्यसंबंधरहिताअंतरस्थाप्रविश्यास
तिचरतिअंतस्थांतरस्मिन्नित्यनेनस्थूलशरीरविशिष्टलिं
गशरीरेखवाचिदाकाशेवानद्वितीयचिदाकाशस्यांतरत्वाभा
वात्अस्मदआकाशःसंभूतइतिश्रुत्यापंचभूतात्मकस्य
प्रपंचस्यआधारत्वात्पंचमूलत्वंचिदाकाशस्यचरतिषु
कूटलिंगशरीरेषुवयननप्रादुर्भूतत्वसंभवात्किंचनथे अंतरस्मिन्
वोक्तंचेत्तत्रजीवस्ययथाअनित्यत्वंतद्वदस्यचिदाकाश
स्यप्रपंचमूलत्वादंतरत्वंनवक्तुमितिभवद्भिर्यदुक्तं
तदप्यसंगतंप्रपंचमूलत्वात्तस्यांतमलाएतावतेव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनामाख्याविद्यायाअपरिछिन्नत्वंसर्वकारणत्वमुक्तं।अने
नपुश्चात्किमायातमित्यतआहतत्त्वत्रयेणेति।तत्त्वत्रयेण
शक्तिनाविद्याछेदितावातत्त्वत्रयसंबंधत्वावाछिन्नत्वे
नविधावानतावद्वितीयपक्षः।परापरास्यशक्तिर्विविधैव
श्रूयतेअस्यब्रह्मणःअनामाख्यापराशक्तिःविविधातत्त्व
त्रयेणछेदितायदितत्त्वत्रयसंबंधत्वावाछिन्नत्वेनाविधाशक्तिना
नाविधत्वमुक्तंतदातत्त्वत्रयेणेत्यनर्थकंस्यान्नथैवाहंत्व
मेवमनीषाकिलएकस्यांविद्यायांद्वित्वंछेदकत्वंछेदन
त्वंअपिचविपर्ययमेतदुक्त्वावानत्रभवति।पुंस्यशक्तिर्वि

या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विधेवश्यूयते॥इतिश्रुत्यानानाविधानत्वमुक्तमाविर्भवत्वेनअ
नेनत्वतंत्रत्वमुक्तंभवन्मतिरित्यानुपारतंत्र्यंतदंगीकारोजीवत्व
मत्राप्यंगीकर्तव्यं॥वक्तव्यमेवतत्स्यावातस्मादाविर्भूतत्वंमनो
मनापिभवतांअंगीकर्तव्यं॥तद्वैत्यतःतदेभालत्वंबलेवत
त्वमित्यर्थः॥तस्यत्रयमात्मविद्याशिवमपियोद्यत्योवछि
नपरावासनाविशिष्टपरापारंपयगुरुणायदधिष्ठानबीजं
तानियमित्यर्थः॥उन्मावछिन्नलोपामुद्रासदनंत्वाचरणं
मित्यात्मशब्देनगीयते॥तदेवशिवतत्वंविद्याधिष्ठानयावा
सनाविशिष्टलोपामुद्रापारंपयगुरुणामस्थानं॥यनलोपा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुद्राचरणमिति शिवशब्देनगीयते। तदेवशिवतत्त्वंतत्त्वाधिष्ठान
बीजंमन्मथमिति ऊकमनुस्वारंचकामराजविद्यावासनाविशि
ष्टकामराजविद्यापारंपर्यक्रमेणांमन्दिरंतत्कामराजविद्या
चरणमितिविद्याशब्देनगीयते। तदेवविद्याशब्दंचशिवशब्द
तत्त्वंतत्त्वाधिष्ठानबीजंवाग्भवमिति तस्मात्एतत्त्रयंमेलो
वछिंन्नमंत्राणांदेवतानांचसर्वकारणं। किंचपरावाग्मति
त्वंचशिवतत्त्वंचमध्यमा। विद्यातत्त्वंचपश्यंतिध्वनयस्तत्खल
क्षणाइतिनापनीये। एतावतातदेवतत्त्वत्रयंपदेतिमध्यमेति
पश्यंतीयुक्तं। वैखरीसामुदायकाइतिनापनीयेनाःयजुषाः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

संपादिताः॥ चत्वारिवाक्परिमिता पदानितानिविदुर्ब्राह्मणा
येमनीषिणः॥ गुहात्रीणिनिहितानेङ्गयंतुरीयंवाचो मनुष्या
वदंति॥ इत्यर्थः॥ ननुपरावासनादिदृक्क्रियादीनांयत्सदनादिकं
तदेवचरणत्रयंतदेवतत्त्रयंचेत्कथं॥ अस्तुनामचरणत्रय
मेवंतत्तत्त्रयमभिधद्धिष्ठानसदनत्रयत्वस्यचरणत्रयत्व
सस्य॥ अवस्थानंतुसदनंचरणमंदिरगृहं॥ तत्त्वस्थानंभवेन्
नः पुनरवस्थितित्रयमितिविश्वाख्ये॥ तस्माच्चरणसदनयो
र्भेदाभावात्॥ चरणकथंमेवसदनंतत्त्वमपितथैव॥ ननुचर
णस्यतेजाःस्यात्॥ चरणस्यपृथिवीत्वादुभयोर्विरोधःसस्यं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तेषांसदनस्यतेजोमयत्वात्।।ननुप्राणिनांसदनानीवभवत्येवंत
त्रयेणविदुषितेजोमयेतिचसदनत्रयेणचरणत्रयेसातत्रयेण
भिदात्रिविधाइतिकिलसेवविधेतिपूर्वसूत्रेणोक्तासाविधाअना
मख्यातेजःपुंजोक्तिश्चतुर्थेजोमयचरणेतत्त्रयेणकथनानावि
धकर्त्तृत्वकारणाभावात्सत्यंयथाविद्वांसंब्रह्मणश्चक्षुरादक्षविद्ग वि
लोभावेपिस्वमाययाजगत्सर्गकालेस्वयंससंगोदासीनःस्वनपि
स्वसंन्निधिमात्रेणजडायमायायाहश्याधिकारित्वेनावदन्नापिपरां
वासनादिबोधकादीनांतत्सन्निधिमात्रेणचरणत्वस्यतेजससम्म
सयज्ञानानंदस्यब्रह्मणःस्वसंन्निधिमात्रेणानामख्यायदेवता
यास्तेजःपुंजाश्चतेष्विदृश्यापिउभयोश्चलनात्मकत्वेनक्रियासंस

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गवनानत्वेनैकंसाक्षा॥अथतेजःपुनाकृतिंसम्यक्कृत्वापरिछि
न्दरूपेणालोकानुग्रहायाविर्भवत्येसतिदेवनानामभिरनेकविधा
सत्यादौत्रिविधेतिरहस्यंतस्मात्त्वत्रयमेवत्रिगुणत्वंतदेवत्रिमू
र्त्यात्मकत्वंत्रिबीजत्वंत्रिपीठत्वंत्रिखंडत्वंत्रिग्रंथित्वेपितदेवकार
णं॥तस्मात्परंनास्ति॥यस्मात्परनापरमस्तिकिंचित्तदितिश्रुतेः॥
ननुसदनत्रयस्यतेजश्चअनामाख्यायादेवतायाःतेजःपुनाक्ष
तेश्रिदश्चाधिकियासंसर्गविशादेवमित्यतः॥परावासनादिदेहि
कादीनांअधिष्ठानंनस्यात्॥तेजोमयसदनत्वेननस्यतेजसःप्रका
शांतरेणपरिणत्यादितिचेन्॥सदनचेजनस्याद्मातोसंसर्गवि
शादेवंस्यात्॥अवशेषमथंसदनरूपेणचरणरूपेणास्तितत्वात्॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एवंचेत्कामराजविद्यायांचरणत्रयमिति।लोपामुद्रायांचरणचतुष्ट
यमिति।परावि द्यायांचरणपंचकमितिधानेकत्वंकुतःप्रासादसनत्र
यमेवचरणत्रयमितितत्त्वत्रयमुक्त्वात्सस्य।चरणान्याधारत्वेन
तत्संबंधवद्रूपदेतानिचरणान्याध्येयतयाउत्संज्ञानितथाचोक्तं
चरणत्रितयंतेषामथोसन्नान्यनेकशः॥उत्साद्योत्पादकत्वेनत
त्रानिचरणत्रयमितियंत्रोपनिषदि।तस्माच्चरणत्रयमेवोत्साद्यो
त्पादकत्वेनअनेकविधानिवस्तुत्वेनाविनाभावसंबंधः॥तहितेन
षांचरणत्रयसदनत्रयत्वंकृत्वा।चिंतामणिमुपाछादितमयेनप्रा
सादेनैकरत्नसंकीर्णमध्यस्थंगइति।यावन्नश्रंगस्यप्रासदत्वकथ
मंत्राधिष्ठानदेवताभिमतमंत्राणांप्रासादस्यतदधिष्ठानदेवताभि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मतमंत्रादिति चेन्न अलोकरूढ्याङ्गस्य प्रासादत्वमिति। यस्मात्साद
विद्याधिष्ठानदेवताभिमंत्रैरभिवदति। तन्मन्त्रैरेव। तन्निप्रासा
दोनामप्रसादोऽधःअधःशब्देनात्रैवान्यैर्विशेषब्रह्मेति यावत्तेति
प्रातिपादिकयाङ्गत्वस्य प्रतिपादनान्मयेत्युच्यते। सकारःसोम
वर्णकमिति। नचैवङ्गत्वबीजत्वात्। ननुविङ्द्वयंविशिष्यमनुस्व
रयुक्तस्यसव्यंजनाद्यैरेवङ्गत्वबीजत्वान्नकेवलप्रतिपादकस्यया ङ्ग
त्वबीजत्वंनवक्तव्यमितिचेन्नमुख्यत्वगौणत्वाभिप्रायेणअत्रापिङ्ग
त्वबीजत्वंनस्यात्। तद्यनिकंव्यंजनाविशिष्टस्यबीजस्यङ्गत्वबीजं
कथंस्यात्। तस्माद्यैस्तैरिति प्रातिपादिकमात्रस्यङ्गत्वमुक्तं।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विंदुद्वयविशिष्टस्यअनुस्वरयुक्तस्यमायातत्वंतत्रैकेनतत्कारस्यमायात्व
मथ्योपचारिकतयागौणमित्यंजनेरविशिष्टस्यव्यंजनस्यमायात्वमौपचा
रिकव्यंजनस्यमुख्येनइक्लिबीजत्वमुक्तंयेनप्रसिद्धंनस्यव्यंजनत्वमि
ति।मंत्रव्याकरणेननुसंप्राप्तिपादक्रियाइक्लिंत्वस्यप्राप्तिपादनात्तस्य
येस्युरुच्यते।इतिभागवतोक्तं।विंदुसहितस्यचतुर्थस्वरविशिष्टरफयुतस्य
चरकारस्यमायाबीजमित्युक्तत्वात्।अत्रकथंसत्यौपचारिकतया
मुख्यमित्युक्तं।तत्रकिंहल्लेखाख्यंशिवंयोमभुवनेइतिहल्श्रिया।इ
तिविश्वाख्यं।हकारस्यैतानिनामानीयुक्तं।तहिएतस्मिन्नाम्न्येवा
भवमितिकामराजमितिइक्लिंवराहमितिश्रीबीजमित्याद्येषांमा
यात्वंकिंचस्यादभिचेत्।ननुसंज्ञाशिरोक्त्वात्तत्रमायात्वमौपचारिकं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नसंज्ञाकृष्णः श्रीमन्मिकुलक्षमीनाथमेलाइतिश्रीबीज
स्यनामानि॥कामराजःपुंसिमारोमदनंस्मरनंदसकंपकामेश्वर
मथःपुंसिकामेशीकाशिकास्त्रियांरतिविश्वाख्यरतिकामराज
स्यनामानि॥गोणंचद्वाक्केवाराहंस्त्रियांतुमदुरिक्तेश्वरइन्द्रइति
वाराहनामानि॥वाग्भवंतुजगद्योनिस्त्रियावाणीमनोहरेति
विश्वाख्ये॥अनेननसंज्ञाकथितस्यादेःतुभायात्वामोपवा
रिकमित्युक्तंनामबीजत्वावर्द्धिनबीजानामायात्वप्रतिपादन
तावदोषसंभायतिगायतेइत्युक्त्वातेअनेनकरणप्रासाद
इतिहकारस्योपांतेसकारस्यैवस्थितत्वाद्धसौरित्येवप्रतिपादन
त्वेनमायात्वमुक्तं॥एतावताअथशब्देनोक्तब्रह्मसकारपोक्तो

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

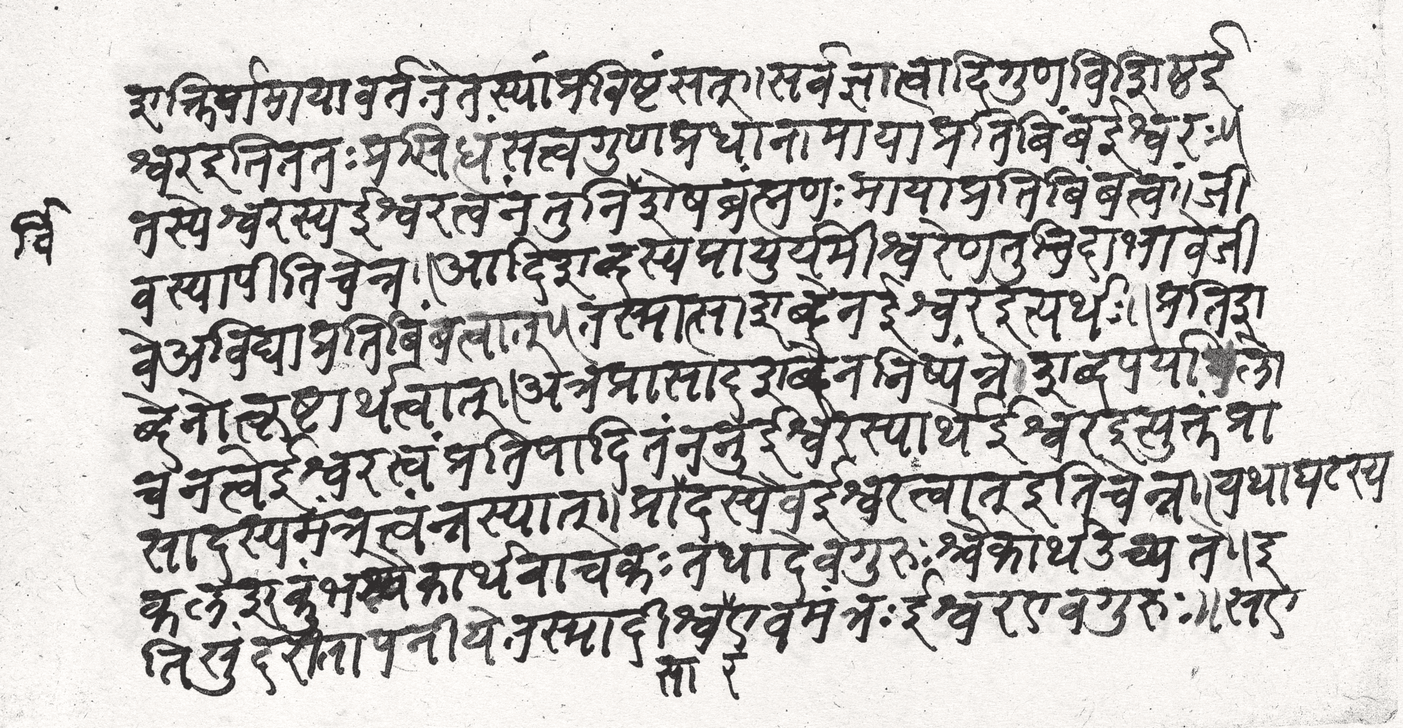

द्वि

इच्छिषमायावर्तनेतस्यांप्रविष्टंसत्सर्वज्ञत्वादिगुणविशिष्टं
श्वरइतितत्प्रतिधसत्वगुणप्रधानामायाप्रतिबिंबईश्वरः॥
तस्येश्वरस्यईश्वरत्वंतुनिर्दोषब्रह्मणःमायाप्रतिबिंबत्वंजी
वस्यापीतिचेन्न॥आदिशब्दस्यमायुयमीश्वरणतुच्छिदाभावजी
वेअविद्याप्रतिबिंबत्वात्॥तस्मात्तशब्देनईश्वरइत्यर्थः॥प्रतिज्ञा
ब्देनोत्कृष्टार्थत्वात्॥अत्रप्रासादशब्देनभिष्यन्नेशब्दपर्यंत्तो
चेनत्वेईश्वरत्वंप्रतिपादितंननुईश्वरस्यार्थईश्वरइत्युक्त्या
सादस्यमंत्रत्वंनस्यात्॥मादस्यवईश्वरत्वात्इतिचेन्न॥यथाघटस्य
कलशशब्दोभस्मकार्थवाचकःतथादेवगुरुःश्वेकार्थउच्यते॥इ
तिसुदर्शनापनीयेनस्मादीश्वएवमंत्रःईश्वरएवगुरुः॥सर्व

सा र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

क मंत्रो मंत्राधिष्ठानदेवतयोरभेदाभावात् ईश्वरगुरुरात्मनिवचनात् ॥ नहि तयो
मंत्रान्यूनेकानिस्तरत्रस्तत्परावर्तनादिबोधकादीनांतत्सास
थ्येनमंत्राऽनर्थक्यात्स्यात्तस्मादेवताभ्यामंत्राणांभेदमुच्यते ॥
मं नो तस्मान्मंत्राधिष्ठानदेवतयोरभेदत्वमपुनरुक्तिचेन्नऽउक्तआक्षे
पशिष्यबोधनार्थत्वात्तथापिवस्तुत्वेनमंत्राधिष्ठानदेवतामंत्रयो
रभेदः ॥ तथैवगुरुत्वेगुकारस्त्वादित्याहुरुकारोज्ञानवाच्य
कः तमोविनाऽऽकृत्वाच्चगुरुरित्यभिधीयतेगुकारस्त्वंधका
रंस्याद्रुकारस्तन्निवर्तकः ॥ अंधकारनिवर्तकत्वाद्गुरुरित्यभि
धीयतेइतिवचनात्तथैवाभेदः ॥ यंत्राणांतुतथानाभेदत्वा
त्तत्तद्यंत्रभेदः मंत्रोद्धयंत्रोद्धयोर्वक्तव्यंत्राणांमंत्रयंत्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

योरभेदः॥ननावत्तत्संबंधाणांतत्कथनमुच्यते॥पराद्दिदेशिकादीनां
यस्यतेजोमयसदनसंबंधस्ययतेसःधन्वंतररूपेणाविर्भवत्तेजा
तंतस्मात्तवासांदेवतानांवंद्यमाणचक्रसंकेतेननद्योधका
दीनांचरणंसदनंचक्रमितिपरमितिचगृहीत्यपिचागारमिति
चेत्यर्थेयते॥तथाचोक्तं॥चक्रपुरंचसदनमागारंतहास्त्रियो
मितिविश्वाख्यं॥चक्रस्यपर्यायनामानि॥चक्रंदृढस्याथःचक्र
इत्यरत्नमाह॥कोणपत्रसमुच्चयंचक्रंकेवलकोणसमुदाय
स्यवानतुकेवलपत्रस्यचक्रत्वंपत्रसमूहस्यकमलमितिकृत्वा
तत्॥तहिमूलाधारमितिचस्वाधिष्ठानंचक्रमितिचक्रसंज्ञयातो
केकथंयवर्ण्यतेसत्यंऔपचारिकत्वेननानुसंधेयं॥तत्रापिमूला

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

धारकमलंस्वाधिष्ठानकमलंइतिवक्तव्यं॥कोणसंज्ञाभावत्वात्पद्मत्वेन
कोणपत्ररमुच्चयत्वंचक्रत्वमितुल्यं॥तावतानसमाद्यंत्राणांद्वाभेदः।
मंत्रयंत्रयोस्त्वभेदः॥मंत्राधिष्ठानदेवतामंत्रयोस्तुतद्वंत्राणामि
वाभेदः॥ननुतर्हिश्रुत्यधिष्ठादिपुरांतानांभेदत्वेनस्यात्॥मंत्राधि
ष्ठानदेवतामंत्रयोरिवनत्तद्यंत्राणामिवात्राप्येकमितिचेद्उंडा
सुरवधार्हदेवतानामनुग्रहायसाध्यछत्रिरनेकधाजातेति॥व
र्त्यमाणत्वादत्रापिनशंकनीयं॥प्रकृतिमनुरितिश्रीभवीविद्याश्रया
मातत्त्रयेयाआकृतिःभिद्यात्रिविधाःतासांश्रीभवीविद्याश्रया
प्रतिनामरूपत्वमुक्तं॥रूपत्वंनामोच्यते॥श्रींभवीभुकुविद्यारूक
स्माश्यामलाश्यामरूपाकुलोहलोरोवाकृतिप्राप्तात्रिविधासति॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनंतरंत्रिगुणात्मकस्यत्रिमूर्तेःतेजसासहसंयोगत्वेनशांभवी
विद्याउत्पन्नेतत्पराभट्टारकेनतेजसासहितासतितत्रैकाःशांभ
वीविद्युसंबंधेनतेजसासहितासतितत्रैकाःपरयामाबैलसंब
धेनतेजसायुतासत्यकाविद्याःनेविद्युसंबंधेनतेजसासहिता
सतिवेद्यवीतिवक्तव्यंयाथाद्भसंबंधेनतेजसासहितासति
शांभवीस्वरूपतद्रूपापिसत्यंविद्युद्रवत्स्वस्वरूपंविहायरूपो
तरमापन्नंचेत्तदोवेद्यवीतिवक्तव्यंतावतास्वरूपनाशइति
तात्पर्यार्थः॥किंतुसनविद्यवयुक्तेरविभवत्वेनत्वेतदस्तियनत
दास्यानसमाहवेद्यवीतिवेनक्तव्यंतत्पर्यमर्थःश्रीवत्सरसमानं
वेनभवतीश्वरःसनविद्यवयुक्तेनस्वस्वरूपंविहायरूपांतरंप्राप्नवानीति॥

17

कुत्रचित्कदापिचिदपिनास्तिएवंचेन्नहिनवरात्रिकल्पदेवीमहिम्नो
रुद्धरीतिनक्थं॥तत्राप्यकदेशानतेनसामारुद्धरित्वं॥ननुसर्वविश
यत्वेनअत्रशिवशब्दनपरमशिवइतिवारुद्रइतिवानपरमशिवस्यनिरव
यत्वात्॥अत्रप्रकृतेःशिवशब्दनरुद्रइतिवक्तव्यंरुद्रएवशंभुः॥हा
सुभवतीतिशंभुः॥तर्हिजीवस्यायंसावयवत्वंतादृशंसावयवत्वं
शंभोश्चसावयवत्वंस्यात्समानतुल्यत्वात्तत्रसत्यउभयोःसमानंसा
वयवत्वमपिसदृशत्वंकिंचिन्नात्योपाधितयानित्यत्वान्नित्यत्वेन
नारतम्यमस्तिकिंचिदीश्वरःमायाप्रतिबिंबवज्जातंजीवस्तुतथान
अविद्याप्रतिबंधवज्जातं॥मायासत्त्वगुणप्रधानं॥अविद्यामलिन
सत्त्वप्रधानात्तस्मात्सदृशस्यरुद्रस्यनैवसेकदेशानतत्वजातामह

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[illegible] स्थरीनिवर्तव्यविलोमकृतथाव
तस्यतेजसःसत्वगुणप्राधानत्वात्। तमोगुणप्रधानतनुजसोरुद्रः
स्यात्तीव्रत्वात्। एकदंशनतनुजसासबंधेनशांभवित्वमुक्तंतस्मादना
वृताऽभुनेजसासबंधेनशांभवीसूक्तमनुविलोमास्तर्हितेजससं.
बंधेनसर्वविषयबलाभावनयाश्यामलेतिचनथैवबलेणःतेजसास
बंधेनविद्यापीतिचभवतांकुसनाम्नारहितत्वेपिश्यामाविद्याइतिए
तेसनाम्नाकथंवर्तव्यंविधीयतामस्मननाम्नासत्वादितिगुणात्मिका
मूलप्रकृतिःयातस्याःगुणाधिष्ठानवर्णःग्रहीत्वाऽशांभवीविद्या
श्यामेत्युक्तंतस्मादनेनवर्तव्यंशांभवीसुकुरूपाचत्रिविधारूपक
रणाश्यामलाश्यामरूपाख्याएतास्त्रयोगुणाइत्रयःमननुनहिशांभवी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शुक्लरूपेणुकंशुक्लमेवसत्यंत्वमेवांकरुद्रांभव्याःरुद्रत्वेकथंसत्यं
सत्वगुणप्राधान्येपिरुद्रसंबंधेनतज्जसासंयोगेनरुद्रंरुद्रत्वंचन गे
थेवइयामरजोगुणविशिष्टासतिविद्युतेनजसासंगेनश्यामंश्याम
त्वंचविद्यापिनर्तमोगुणविशिष्टब्रह्मसंबंधेनतेनसासंयोगेन
रक्तत्वंब्रह्मणत्वंचनस्मान्नत्वेवनादापः॥एतासापुरुषाःकपर्द
शिवसदाशिवरुद्रइतिनत्वेकस्मिन्ब्रह्मणिपराद्यादिभेदत्वेक
थमुच्यतेसाब्रह्मशक्तिस्वसामर्थ्यतेनाकल्पंत्रासतिनामरूपविशि
ष्टासतिनिचयथात्रिविधाजातानिविशेषब्रह्मस्वमायावद्यात्रूप
रुद्रशिवइतिसदाशिवइतिरुद्रइतिब्रह्मेतिविद्युत्तिपंक्तिवर्णजातंप
तथाचोक्तं॥ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चईश्वरश्चसदाशिवः॥सत्यंयःपं

चनत्वात्त्यं चिद्कलासायसंस्थिनाः॥ इति त्रिपुरासिद्धांते॥ तस्मा
त्परमशिवपत्नीविद्यासदाशिवपत्नीश्यामलारुद्रपत्नीशंभवी
विद्येवपरमशिवपत्नीतिनत्वथरसंतयाविद्यायानिरतिशय
त्वात्॥ सौंदर्यातिशयेनब्रह्मणश्चनातिशयितानउभयोःसौं
दर्यस्यसातिशयत्वात्तद्विद्यायाः॥ सौंदर्यस्यानिरतिशयत्वात्
तस्यासौंदर्यातिशयत्वमुक्तंपरमशिवःकामेश्वरः अनेककाम
मेश्वरस्यपाणिग्रहणतयातस्याविद्यायाः कामेश्वरीत्युक्तं॥ त
तःपरादिदेशिकादिभिःमंत्रकल्पनेनसवराजराजेश्वरीवा
क्शीत्युक्तं॥ ततःपरमशिवपत्नीत्वनातिशयत्वात्चिंतामणी
गृहस्याधिकारीत्वमधिपतित्वंतत्रचिंतामणिगृहंकथमुच्यत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भंडासुरस्योपाधिनादेवाःविचरंतस्तःपरमशिवानुज्ञयाविश्वक
र्मणमवलोक्यहेविश्वकर्मनिवस्वाधिकारात्तान्मणिद्वीपमितिपर्व
तेचतन्मध्येचतुर्विंशतिवप्रविशिष्टंचिंतामणिसदनंप्रकल्पयत
व्यमितिब्रुवंतः।ततोविश्वकर्मणःनिर्मितंदुर्धर्षाधिमध्यस्थितं
मणिद्वीपंचतुर्विंशतिवप्रावशिष्टंमहाटवीसहितंचिंतामणि
सदनमवलोक्यप्रमोदयुक्ताःचिरंवसंतःनिर्विशेषंब्रह्मपरशि
वरूपेणसत्यंज्ञानंदुःखरूपेणध्यानवंतःततःपरमशिव
स्यानुग्रहेणयायाश्चित्तांत्रिविधरूपांदेवतांप्रतिष्ठाप्यततःस्त
तोदेवतानांपरमार्थंनिर्विशेषःपरमात्मात्रिविधात्मनत्रिविधांतां
मुद्दंकृतवान्ततोदेवाःपरमशिवस्यानुग्रहणपरावासनादि

CC-0. In Public.Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

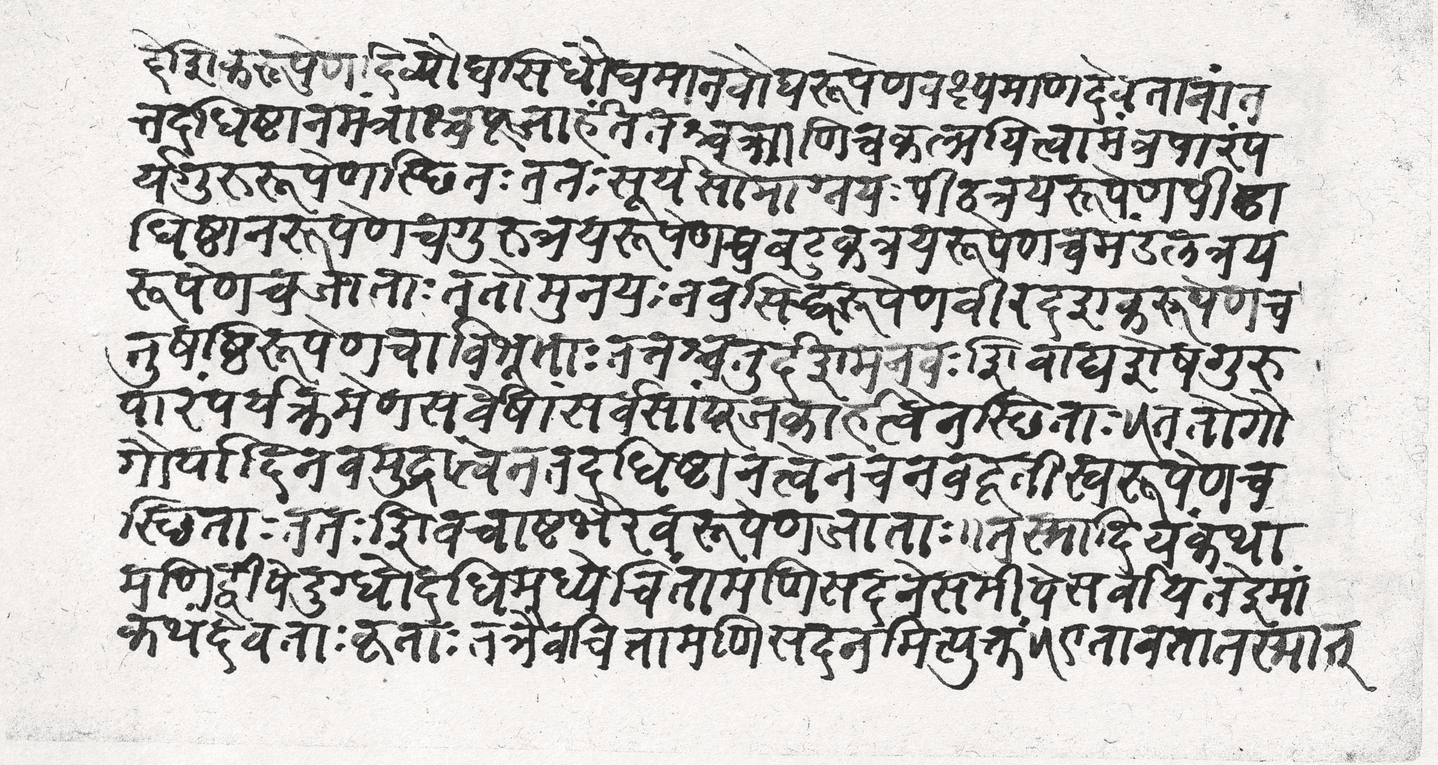

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

परमशिवश्चसदाशिवश्चसदाशिवश्चरुद्रश्चतासांपतयःइत्युक्तं॥
एतासांमध्येविधोब्रह्मणःअपतित्वंचोक्तंचेन्न॥परार्द्धेशुद्धविद्यो
नानावक्ष्यमाणत्वात्तत्रैतेःकिमायातमित्यतआह॥विद्यायाः
एवोत्तिराभ्यांअनेकविद्याजाताइतिश्रुतएवोत्तिराभ्यांविद्यायाण
कःपरिकल्पिताइतिसुदरीतापनीये॥विद्यायाःराजराजेश्व
र्यिःबोडश्याःएवोत्तिराभ्याशांभवीश्यामलाभ्यांअनेकताता
इतिश्रुतेःअनेकजाताःशांभवीश्यामलाभ्यामित्युक्तेः॥घटपटादि
र्यःजातावांअनेकदेवताजातावाननावद्वितीयपक्षः॥अनेकजा
ताइत्यत्रत्रयादिदेवताजाताइत्युक्तं॥देवतानामित्यत्वप्रसंगः॥
तस्माद्घटपटादयएवयउक्तं॥अनेकजाताइतिदेवतानामाविभवि
वक्षंनिधायचनसीजातशब्दश्चोपचारिकतयानियुक्तइत्युक्तं॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तस्मान्नतावद्दोषः॥ननुविद्ययाअनेकजाताइतिकथंनाक्षंसत्यं
याम्यदिग्स्थितासोभाग्योदयःखस्याउद्भवाइत्युत्तरत्रवक्ष्य
माणत्वादत्रनेक्षनीयं॥प्रकृतेःकिमित्यतआह॥नाविद्यापरि
वाराइतिविद्यायाःपूर्वेनिराभ्यांश्यामलाभ्यांभवीश्यामलाभ्यांअनेका
देवताजाताःयेननेनताःविद्यापरिवाराःताःदेवताःविद्यायाःप
रिवाराःननुश्यामलाभ्यांयउद्भवाःताःविद्यायाःपरिवा
राइत्युक्तं॥एवंनयायउद्भवत्वेनस्याःपरिवारत्वंअनेकविरोधा
भावात्सत्यंपरमशिवपत्नीत्वेनविद्यायाअतिश्रेयत्वात्सर्वकार
णत्वाच्चसर्वासांदेवतानामधिष्ठानत्वमुक्त्वादत्रनेक्षनीयं
प्रकृतेःकिमित्यतआह॥श्यामायाःपूर्वस्मिन्स्थिताःपूर्वद्वारस्थि
ताःकथंविद्यायाःप्रभूतसिद्ध्यर्थंनहिविस्तरेणवक्तव्यं॥शुभविद्येति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२०१॥ बालेतिवृद्धाधीमंतगिनी॥अधानवोढ्रूयस्त्वेताएनांउ॥ः परिवार
काः॥चतुर्विंशतिसहस्रास्त्वदेवनाः परिवारकाः॥एताउषामला
याः उद्भवाइत्युक्तं॥अशुद्धस्यनिर्देश्याज्ञाननिर्देश्याशुद्धवि
द्यायद्वाशुद्धानंदोपाख्येनशुद्धविद्येत्युक्तं॥बाललीलयासर्व
त्रप्रवर्तितरतिर्बालाः॥हृदयाधीनदाभ्यांपूर्जितयानस्याद्वाद
ज्ञाधी॥उषामलामनंगमेखास्त्वेनमनंगिनीत्युक्तं॥याम्यादिदि
क्स्थिताःएतासामनुपरिवाराअनामाख्याएताःदेवद्वारकस्त्वे
दाधिकारिणःयाम्यादिदिक्स्थिताःसौभाग्यादयःस्वस्याःआधि
कारायाःउद्भवाजाताःताःकाःउद्भवाउच्यंते॥सौभाग्यविद्या
वरावारोहीबटुकप्रियेति॥यातिरस्कारिणीसेनासस्यादेव्याश्चसेवका

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एतासांदेवतानांचपरिवारास्त्वनेकशः॥तिंशत्सहस्रसंख्याकाःना
माख्यापरिसेवकाः॥सुभगानंदश्रीविधानंदयोःपञ्चतयारो
भाग्यवंदिनीलक्ष्मीसहितस्यगगनानंदस्यपत्यतयावर्ग
ळस्योरानंदत्वाद्वुगलसुन्दरवराहानंदनोपास्यत्वेननस्याश्चा
हवराहीं॥अनुद्घाहत्वेनबटुकइत्युच्यते॥यद्वाचन्नेबटुको
पास्यत्वेनबटुकः॥तिरोधानेनसामर्थ्यतयातस्याःतिरस्क
रिणीकमश्वैरकामेश्वरीविवाहसमयेवनिकारूपेणइ
तराणामपिचरायस्छिलात्वादावरणत्वेनयवनकसुन्
एतायजुर्वेदमयदक्षिणद्वारेअधिकारिणइसुन्॥तेदक्ष
स्छिताःपश्चिमद्वारेयास्छिताःतथानस्याउद्घाइसुन्

॥२१॥ षंगः कर्तव्यः अथ ऊर्द्धस्यार्थः कथ्यते कामराजविद्यापा
रंपर्यगुरुभिः पूर्वद्वारे दक्षिणद्वारस्थितानामुद्दिष्यादिर्यवि
द्यायाश्चोत्पन्नानां स्वहृदयजत्रयोः द्वारयोः प्रतिष्ठितउन
नामभिः नामकरणं कृत्वा तदनंतरं इत्यर्थ ऊर्द्धार्थ एतावि
भिस्तुकैः एताः कामराजविद्यापारंपर्यगुरुभिः प्रतिष्ठिताः
सप्तपूर्वद्वारे दक्षिणद्वारस्थिताः स्युः॥ अस्मिन्नरत्नेतस्मा
दर्थः ऊर्द्धनियोजिताः अनेनअधः ऊर्द्धेनवक्ष्यमाणपश्चि
मोत्तरद्वारस्थानांविद्यायांउभयाश्चोत्पन्नानांदेवतानां
लोपामुद्रापारंपर्यगुरुभिः प्रतिष्ठितत्वंमंगीकृतम्॥ अनेना
र्थऊर्द्धेनाप्यूर्ध्वमार्गस्थानांप्रासादस्योर्द्धनाकृष्टगस्थानांश्री
भनीश्चरूपाणांवक्ष्यमाणानांपरापारपर्यविद्यैः प्रतिष्ठि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तत्वमंगीकर्तव्यं॥ तथाचोक्तं॥ चिंतामणिर्यहस्यैव पूर्वद्वारेतुकाः
स्थिताः॥ तन्मंदिरंवयाम्यांचद्वारकाः शक्तयः स्मृताः॥ बोधकः
कामराजाख्यैस्तास्तास्युः प्रधिष्ठिताः॥ इतित्रिपुरासिद्धौनप
श्चिमानरद्वारेतुशक्तयः कास्थिताः सदा॥ लोपामुद्राख्यगुरु
भिश्चतास्तास्युः प्रधिष्ठिताः॥ प्रासादस्थाः शक्तयः कावदिक्षा
यांचकास्थिताः॥ परामिगुरुभिस्तोसांनियेतत्वसमुच्यतेति॥
तस्मादधः शक्तयाभिप्रायः॥ अथस्वस्थाः उत्पत्त्रायास्ताः प
श्चिमद्वारेअथवर्णेस्थिताइत्युक्तं॥ ताः काइत्युच्यते॥ लोपामुद्रा
महत्तानितत्वश्चाद्भुवनेश्वरी॥ अन्नपूर्णेतिविख्याताःतेः को
मकलेतिच॥ एतास्ताः शक्तयः सत्रसेवकागणनायकाः॥ स
हस्रत्रयसंख्याकाः अनाख्याः परिसेवकाः॥ लोपामुद्रायाअग

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२२॥ स्यऋषिपत्न्याः प्रसन्ननयात्रोपासद्वाविद्या॥ भुवनानंदोपास्यतयाभुव
नेश्वरीत्यर्थः॥ एणनयाअंबकयादीयतेतिअंबएणी॥ यद्वाएणनिर्दुस्था
नरूपेणाविश्ववित्त्वादिनाएणीकामेश्वरीकामेश्वर्योःकलाविकलास
एवकामकलाः॥ एताःपश्चिमद्वारेअधिकारिण्यःशाभव्याःपरिवारकोः
॥उनरश्मिन्द्वारेसामवेदमयोस्तिनास्नाः॥ तुरीयाबामहार्थेतित्व
त्वारूढामहेश्वरी॥ मिथावाचमहादेवीपश्चाद्वाग्वादिनीप्रिये॥ एता
जानाश्वशाभव्याउनरश्मिन्यधिष्ठिताः॥ द्विसहस्रेखनामाख्ये
ताएताश्वशक्तयः॥ तुर्यानंदनोपास्यत्वेनतुर्या॥ महानंदस्यार्थवि
चारेप्रसन्ननयामहाधट्टियुक्॥ नित्यतुरंगवस्तित्वेनअश्वारू
ढा॥ मित्रेशानंदनाथोपास्यत्वेनमिश्रविद्या॥ यद्वासर्वसंमिश्रत्वे॥ २२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kâlidas Sanskrit University Ramtek Collection

नमिश्रविद्या॥ सिभक्तानांवादिवादरूपेणप्रसंगरूपेणस्थितत्वाद्वाग्वा
दिनी॥एतावतानासामन्वर्थनामभिरवोक्तं॥तदुक्तं॥पार्वत्युवाच॥
देवदेवजगन्नाथभक्तानुग्रहकारक॥श्रुत्यविद्यापराणांनांम्नाःकै
थयतेविभो॥ईश्वरउवाच॥साधुपृच्छमहाभागशृणुत्वंवदाम्यहं
॥श्रुतानंदउपास्यत्वाच्छ्रुतविद्येतिगीयते॥श्रुत्वाच्छ्रुतविद्येतिपश्चा
त्पाठविमोचनी॥आदौशिष्यस्यहृदयेस्थाप्यश्रुत्यर्थचेतना॥बाल
लीलाविशिष्टत्वाबालेतिसर्वदाप्रिये॥अर्थनिदारयान्नित्यंयु
क्तस्यपरमेश्वरी॥द्विदशानंदनाथस्यप्रसन्नत्वान्महेश्वरी॥द्वाद
शार्धेतिविख्याताततस्यादेव्याश्चसर्वदा॥मतंगस्यप्रसन्नत्वा
न्मातंगीतिवरानने॥सारश्यामलातुविद्यायामुद्रावहतुमुद्रिणी॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीसु॰भा॰

॥२३॥ ताः कामगिरिपीठस्थाः पूर्वाम्नायस्यदेवताः॥ सुभगानंदनाथाय
प्रसन्नस्यान्महेश्वरी॥ सौभाग्यविद्याविख्यातास्मिन्नर्थेनसंशयः॥
श्रीविद्यानंदनाथस्यचोपास्यत्वान्महेश्वरी॥ सौभाग्यायाः स्वनुःस्वस्याः
श्रीविद्येतिचगीयते॥ यदिनीलालनीभ्यांतुसंयुतस्यमहेश्वरी॥ गग
नानंदनाथस्यप्रसन्नत्वाच्चसर्वदा॥ विख्यातावगलेत्यत्रहस्य
मितिगीयते॥ अभेदत्वाच्चलळयोबगळेतिप्रकीर्तितः॥ वराह
नंदनाथस्यप्रसन्नत्वान्महेश्वरी॥ वाराहीतिसुविख्यातावरा
हवदनेतिच॥ सर्वदादुंडयाणित्वादंडनाथेतिगीयते॥ स्कंदस्य
बटुकेत्येवप्रसन्नत्वाद्धरानने॥ बटुकेत्यतिविख्यातोबटुरूपेण
वाजतः॥ अभक्तानांचसर्वेषांतिरोधानाधिकारिणी॥ श्रीतिरस्का

॥२३५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रिणीप्रोक्ताऋणुसत्यवरानने।त्रिदशेशिरपीठस्थादक्षिण
म्नायदेवताः।अगस्त्यपत्न्यास्कलोपामुद्रायापरमेश्वरी।प्रस
न्नत्वात्सकलोपामुद्रेतिगीयते।भुवनानंदनाथस्यप्रस
न्नत्वान्महेश्वरी।भुवनेशीतिविख्यातादेवीभीभुवनेश्वरी।
दीयतेत्वंमयापूर्णंअन्नंतस्यामहेश्वरीअन्नपूर्णेतिविख्या
तातेनवस्त्यणथ्यते।अन्नरूपेणसादेवीत्वाविभर्वतियाप्रिये।
अन्नपूर्णानंदनाथस्यान्नपूर्णेतिगीयते।तस्यकामेश्वरास्य
स्यकामेश्वर्यश्चिपार्वती।कलाख्यस्यविलासस्यज्ञात्वाकाम
कलेतिसा।जालंधरपीठनिलयापश्चिमाम्नायदेवताः।श्री
नुर्यनंदनाथस्यप्रसन्नत्वाद्राननेनुर्यंबिंबेतिविख्यातातस्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देव्यानिरंतरं॥महोद्यानंदनाथस्यप्रसंनत्वार्थंसुप्रसंनता॥महार्थंनिच
विख्यातंतस्यादेव्यानिरंतरं॥तुरगेसुस्थितत्वाच्चसाश्वारूढेति
गीयते॥मित्रेशानंदनाथस्यप्रसंनत्वान्महेश्वरी॥मिश्रंतिच
द्याविख्यातासर्वमिश्रंतयाथवा॥सर्वेषांचस्वभक्तानांवादरू
पेणसर्वदास्थितत्वाच्छाचिवरदाप्रख्यावाग्वादेनीतिच॥
उड्याणपीठनिलयाउत्तराम्नायदेवताः॥श्रीपरानंदनाथ
स्यप्रसंनत्वात्परेतिसा॥प्रसादरूपिणीचैवसाप्रसन्नेतिगवी
यते॥इत्यधःस्रोतः॥अथाध्वश्चोत्तरूपणंक्रियते॥स्वय
मूर्ध्वकारणंतत्स्वयंसामर्थ्यतयावा॥ऊर्ध्वरूपेणस्थितात्रि
पुरेति॥स्वस्वरूपेणस्थितात्रिपुरेति॥स्वस्वसामर्थ्यतयाजाताचाध्वरूपेणज्ञानवीति॥तिष्ठ
तीतिसादेवीनद्रूपेणस्थितात्रिपुरेति॥सुंदरीतापनीये॥अस्याधः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्वसामर्थ्येतथाशंभोर्द्वैधरूपेणजातासादेवीशृंगेतिष्ठत्सर्धरूपे
णापिसेवरस्थिता॥नन्वेनेनवर्णंभवीशृंगेस्थिताशृंगरूपणापस्थि
तेतियउक्तं॥तदयुक्तं॥शृंगेस्थितेतिवक्तव्यं॥शृंगरूपणतुषाशृंग
स्यहीक्षणरूपत्वेनपृथ्वीत्वाच्चजडत्वाच्च॥तदंगीकारे॥चिद्रू
पिण्याःदेवनायाःजडचापत्तेःसत्यशृंगस्यजडत्वेनदेवनायां
अपिजडत्वंतस्यतद्भावान्नतर्हितदभावादीप्सुक्तेः॥जडभा
गभावोवाजडान्योन्यभावोवाजडासंतभावोवाइतिचन्न
इत्येवंभवन्मनीषाकिंतेयापिकानामनेनद्विचारणीयं॥अ
न्नतदभावोनामजडासंतभावइतिलोकोमयत्वात्॥तस्या
पिजडेजडत्वंवाभवतुतथापिनदोषः॥तथाएकेवचित्जी
वरूपेणजगदाकारणयथानद्दन्तापिनस्मात्शृंगरूपे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पाश्चंगीधावास्वरूपेणसेवाश्रीभवीपरायाःनवाचरितत्वेनपरा
श्रीभवीतिनदृपेणतत्रोच्छिनाः॥सापराश्रीभवीतिपरेति॥परा
प्रसादइतिपराश्रीभवीति॥तस्यास्वरूचरितत्वेनत्रिविधानदु
क्तं॥पराविद्यामहेश्रीतिपराप्रासादइत्यपि॥सदेवश्रीभवीप्रो
क्ताएतास्तस्याश्चसेवकाः॥परिवारसहस्त्राख्यस्तासांताःप
रिसेवकाः॥तासामभिप्रायःपूर्वमेवोक्तं॥स्मर्तव्यापादुकापूर्वं
चरणंतदनंतरं॥इतिरहस्यं॥एतावताआम्नायंपंचकमिदमुक्तं॥
आम्नायत्वंकथंआम्नायप्रतियोग्याभावत्वमाम्नायत्वं॥पूर्व
दक्षिणपश्चिमोत्तरमयंम्योर्ध्वश्चेतिनकथं॥पूर्वंपूर्वंद्वारमित्यर्थः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एवंप्रकारेणयोजनीयंउर्ध्वेतनहाराभावेपिपृंगेपरिवारादिदेवता
नामवस्थानायोजनीयंस्वसामर्थ्येनयाजातीयोर्ध्वरूपेणाऽभवीति
स्कंदरातापनीये॥ऋक्सुक्त्वात्॥ननुऋक्निःस्थिवेदः॥आम्नाय इत्या
म्नायशब्देनवेदाः॥प्रमाणंअथर्वविद्यतिब्रवीतेतिहादृशाधी
मतांगिनी॥इत्येतासामाम्नायत्वंकथमितिचेन्न॥ऋग्वेदर्क्षिण
पश्चाद्यजुर्वेदमितीयुतेपश्चिमाथर्वणिवेदःकौबेरःसामवेद
कृत्सुक्त्वात्॥तथाचोक्तं॥ऋचांप्राचीमहतीदिगुच्यते॥दक्षि
णामाद्वर्यवोयामपारा॥अथर्वणामंगिरसांनवीचीसाम्नामु
दीचीमहतीदिगुच्यते॥तस्माद्वेदमयश्चब्रह्मेत्युक्तं॥एतावे
तानासांऊर्ध्वविद्यादीनांकिमावानांऊर्ध्वविद्यादयः॥वेदाधिष्ठान
देवताः॥तथैवसाभाग्यादयः॥यजुर्वेदाधिष्ठानदेवताःततोलोपामु

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२६॥ ऋदयः॥अथर्वणवेदाधिष्ठानदेवताःस्तुयीवादयःसामवेदाधिष्ठानसा
मवेदाधिष्ठानदेवताइत्यर्थः॥वेदस्वरमयत्वात्॥वेदाधिष्ठानदेवता॥
एवद्वाराधिष्ठानदेवताः॥अत्रऋचांमाचीमहतीदिरुच्यते॥इतिऋचक्त्वा
चीमहतीदिशिद्वारतिरोषःस्युच्यते॥इतिनामकृदुत्तरायणे॥भीमो
भीमसनइतिवत्॥स्वतन्त्रऋचांमाचीमहतीदिरुच्यते॥इतिदिकूशब्दस्य
पथमान्तत्वात्॥दिङ्मात्रस्यदिङ्मितिसत्यकथमितिचन्दिशितिपथमा
न्तस्यषष्ठ्यन्तंसप्तमीत्यङ्गीकृतत्वात्॥किंचछांदसत्वाद्वाक्यार्थवि
चारनदिकाद्वस्यपथमान्तदिङ्मितसम्यर्थमंगीकर्तव्यं॥अत्रऋ
क्शब्देनऋग्वेदतदधिष्ठानदेवतायोःसमत्वंत्रयाणांसुथविधाद
यःवेदाधिष्ठानदेवताएववेदव्यः॥तथाहिलक्ष्यं॥अग्निर्देवतावा
तोदेवतासूर्यदेवतावायुर्देवतावसवोदेवतारुद्रादेवतादित्यादेव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नाविश्वेदेवादेवतामरुतोदेवताबृहस्पतिर्देवतेन्द्रोदेवतावरुणो
देवताइतिनिष्कृत्युक्त्वात्। अग्निमावहसोममावहतिश्रोतवि
शेषतएवश्रुत्यविद्यामावहत्वात्तमावहतितथानभवति। कि
लतस्मादेवतासावेदाधिष्ठानत्वंकथं। श्रुत्यविद्याच्चेत्याचष्टा
इत्याधमितंगिनीतियादेवताः। श्रुत्यविद्यादपुराताः। अग्नि
र्देवतादस्यचंतेऽजायंप्रयोगः। श्रुत्यविद्यातेयःवेदोक्तः
अग्निर्देवतादयोभवितं। अहंतित्रुचोमाचीमहतीदिश्च्य
तइतिवाक्यंनश्रुत्वाङ्गायंत्रोवदंतेवाक्यार्थवत्तात
स्मातएतितदुक्तं। श्रुत्यविद्यादयोनित्याः। अग्निर्देवतादिनो
च्यतइतिमंत्रोपनिषदीयः। किंचयथाब्रह्मविष्णुमहेश्वरादयः।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नवरात्रीमारभ्यकल्पेदेवीमुद्दिश्य॥वेलाणीवेलवीरुद्राणीइंद्राणीति
श्लोकानुग्रहायनामांतरणरूपानुरूपाच्यंते॥तस्मान्नानावता
दोषः॥ननुचाग्निर्देवतावातोदचनेतियजुषाधिकृतत्वात्॥उधवि
द्यादिपरंताःसर्वेयजुर्वेदाधीनदेवताइतिवक्तव्यं॥तदंगीका
रे॥एकएवआम्नायः॥तदात्मचात्माचीमहतीदिगुच्यतेतिअ
स्यवाक्यस्यवाप्यर्थस्यादितिचेन्न॥यजुर्वेदिअग्निदेवतेतिवे
ताउद्देनुग्नाउक्ताःतेदेवाःतदाऋग्वेदसामवेदअथर्ववेद
पिचउक्ताः॥तस्मादाम्नायश्चतुष्टयवक्तव्यं॥भवत्यवं॥अस्मा
तियदुक्तंयपंचकर्मितेउक्तंयदुसंगतंतत्सामानीभावादितिचेन्न॥मा
रतःपंचमोवेदइतिप्रसिद्धत्वात्॥किंचवदावाएतेअनंतावे
वेदाः॥इतिवेदस्यानंतमुक्तत्वात्॥तस्माद्ध्वमिमायश्चागीकार्या
म्याः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

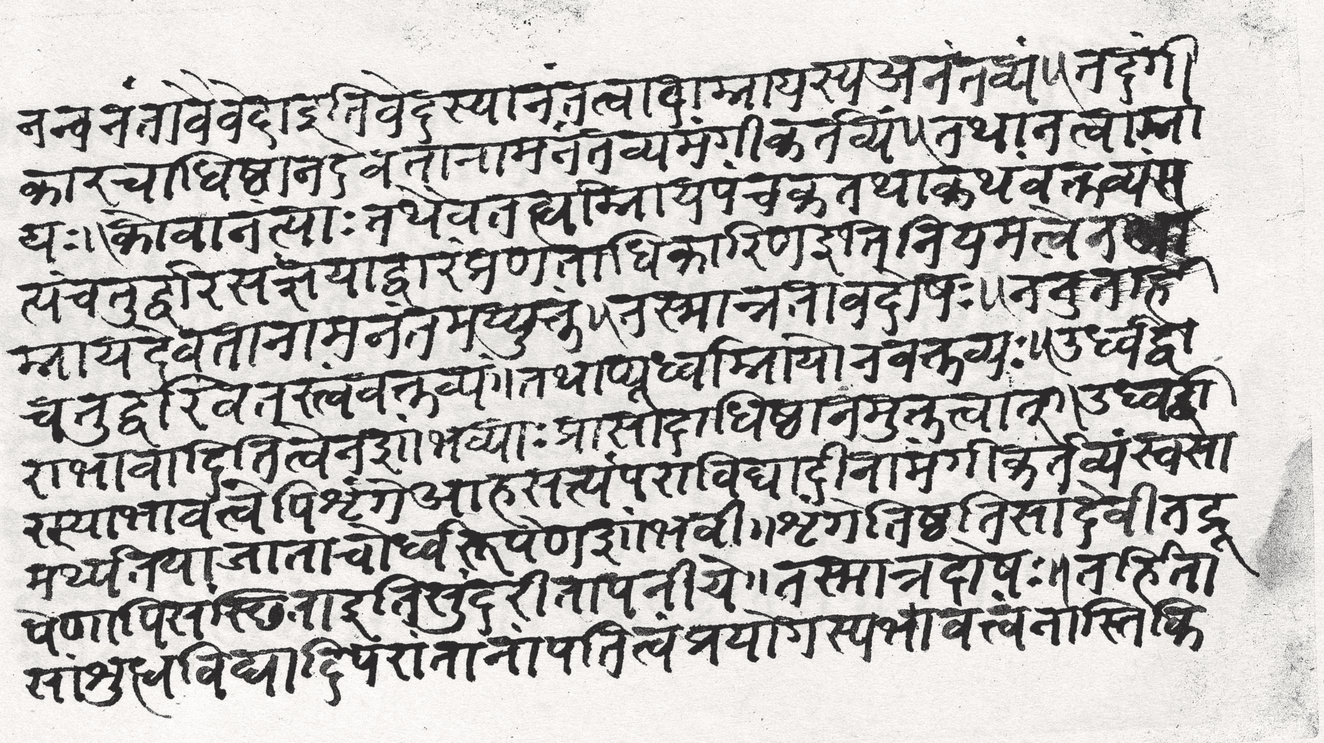

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

४२८। मिनेत्रांकाप्राप्तेसतिपतित्वप्रतियोग्यमस्तीत्याह। गोपामुद्रातुसोक्ष्या
महाविद्यानुषोडशी। दारापरशिवस्येतिनाएतास्वैरानने। इयाम
लाभुधविद्याचसाध्वारक्तावैराग्नियेा दारासदाशिवस्येतिज्ञातव्या
परमेश्वरी। महाधिष्ठादृशाधैनिवाराहीवगळामुखी। तुरीयाभुवने
शीत्रिपुराशाभवीप्रिये। दारारुद्रस्यताश्चैवश्रेष्ठासत्यनसंशयः
यातिरस्करिणीलक्ष्मीमिश्राकामकलेतिच। विख्यातिराइतिख्याता
अन्नपूर्णाशिवस्यच। वाग्वादिनीचबालाचपत्नीतिस्रस्यः शिव॥
वाराह्यस्यसुतःस्वस्यवटुकाख्याइतीयते। नवहृल्लेखतीचनव
सिद्धाश्चदेवताः॥ अनामाख्याअनंताश्चसर्वेषांभोगदेवताः॥
परीवारइत्युक्तं॥ मरुतेः किमायातमित्यतेआह। अथचिंतामं
णिगृहस्थितांत्रिपुरसुंदरीमहाविद्यानुत्तराअथआम्नायपंच

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

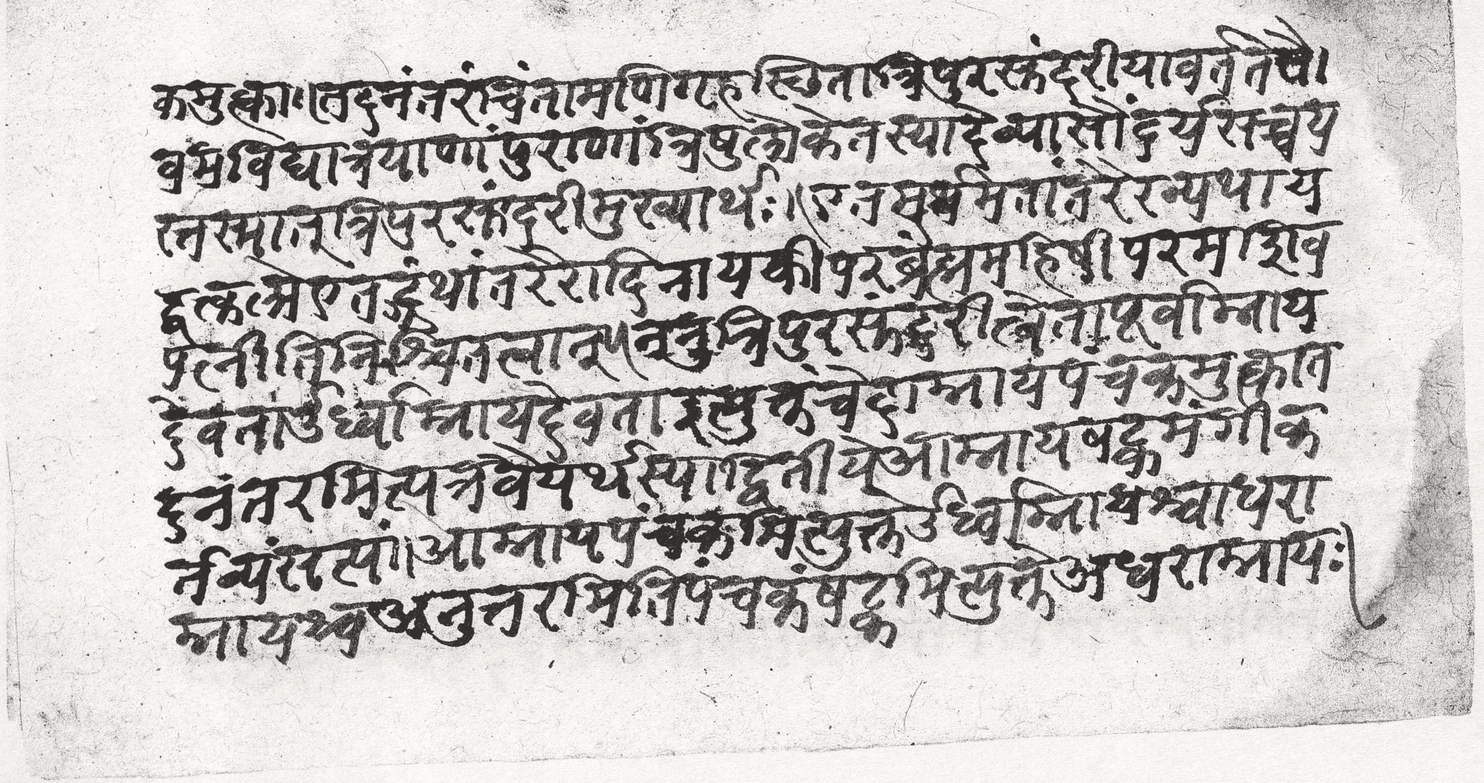

कसुक्तानंतरंचेतामणिगृहस्थितात्रिपुरसुंदरीयावतीतत्वं।
ब्रह्मविद्यात्रयाणांपुराणांत्रिषुलोकेनस्यादभ्यासौदार्यसंचय
तस्मात्त्रिपुरसुंदरीमुख्यार्थः।एतन्मर्ममतांतरेरन्यथाय
हुल्लेखएतद्ग्रंथांतरेरादिनाथकीपरब्रह्ममहिषीपरमशिव
पत्नीतिनिश्चितत्वात्ननुत्रिपुरसुंदरीत्वेनापूर्वाम्नाय
देवतोर्ध्वाम्नायदेवतारहस्यंचेदाम्नायपंचकमुक्तानं
दनंतरमित्यत्रवैयर्थ्यस्यादूर्ध्वाम्नायषट्कमंगीकृ
र्म्यंतस्यांआम्नायपंचकमितिसूत्रेऊर्ध्वाम्नायश्चाधरा
म्नायश्चअनुत्तरमितिपंचकंषट्कमितिसूत्रेअधराम्नायः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीसू०भा०

॥२९॥ पृथक्त्वथाअनुत्तरेआम्नायद्वयमंगीकर्तव्यं॥अनुत्तरमित्यना
म्नात्वेऊर्ध्वाम्नायइत्यधराम्नायइतिविवेचनेषड्वक्त्रव्यं॥
एतस्मान्नतावद्दोषः॥नित्वेवंचिंतामणिगृहेस्थितायासा
त्रिपुरसुंदरीतिसूत्रवाक्यमनालं॥महाविद्याअनुत्तराचेति
षड्द्वयमप्रयोजनमितिचेन्न॥सौभाग्यविद्यायाःविद्यात्
वमुक्तं॥तंत्रिरासाथंमहाविद्यातिवक्तव्यं॥महाविद्यत्वते
नाविद्याअतिशयत्वंतदोपचारिकतयामहाविद्यात्वंतो
पासुद्रायासौभाग्यविद्यायाश्चेतिचेत्तंनिरासाथंऽअनु
त्तराचनिपुतावतासौभाग्यविद्यायाःठोकपासुद्रा
याश्चानुत्तरत्वंनास्ति॥ततःपरादीनामुत्तरत्वमुक्तंस्या

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मुक्त्वा तत्र महाविद्यालंतत्राप्यगीकृत्यवांपरादीनांयद्यपिम
हाविद्यात्वंउत्तरालमप्यस्तितथापिस्वयंमुख्याकारणांतिस्
त्रेणसाऽऽभवीपरारूपेणपराप्रासादरूपेणपराऽऽभवी
रूपेणाष्टगेस्थितत्युक्त्वात्चिंतामणिमंदिरस्थवेदिको
परिस्थितासनमध्यचक्रवेदंवअवासरहितत्वात्पर
मशिवंप्रतिपत्नीत्वंस्याःअभावाच्चेतथानेत्युक्त्वाननु
परमशिवंप्रतिपत्नीत्वंसौभाग्यविद्यायाःलोपासद्दाया
श्चोक्तांतयोरेकस्याःश्चिंतामणिगरूपवासमस्तिइति
चेन्नायाम्यदिशिस्थितासौभाग्यादेयःस्वस्याउद्भवाद्
तिस्तत्रेणजन्यजनकःभावस्यानुकूल्यात्तर्हिजन्यजनक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीसू॰भा॰
१३०५ भावयोर्यस्कनोः परमशिवंप्रतिपत्नीत्वंकथमित्युक्तं।सर्वेशे
श्वरणत्वानन्यंप्रस्मादनवद्यं।प्रकृतेःकिमित्यतआह।
भंडासुरस्यहननार्थमिकैवानेकाभंडासुरस्यहननार्थंउपाधि
निवृत्यर्थंएकेवचिच्छक्तिरनेकधाविद्यादयःभंडासुरेति
कश्चिद्राक्षसःनस्यवईश्वरस्यैवासनत्रयानेनवरंगृहीत्वा
ननोदेवादिभिःपुरुषैर्नवधावतस्मात्सयुधमुखदेवादीन्
पलायनंकृत्वास्वस्थलेनसर्वाधिकारंसंपादनंतश्चैव
रंप्रतिदेवादिभिरितःपरंकिंकार्यंभंडातितपःकृतंननुदत्वा
दिषुप्रीत्यापरमेश्वरंकिंकार्यमियाकृतामितिविचार्यभंडासु
रस्यवधास्त्रिभिरस्त्रपुरुषैर्मोक्षितिब्रह्मणःश्चित्सकाशात्सर्व

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

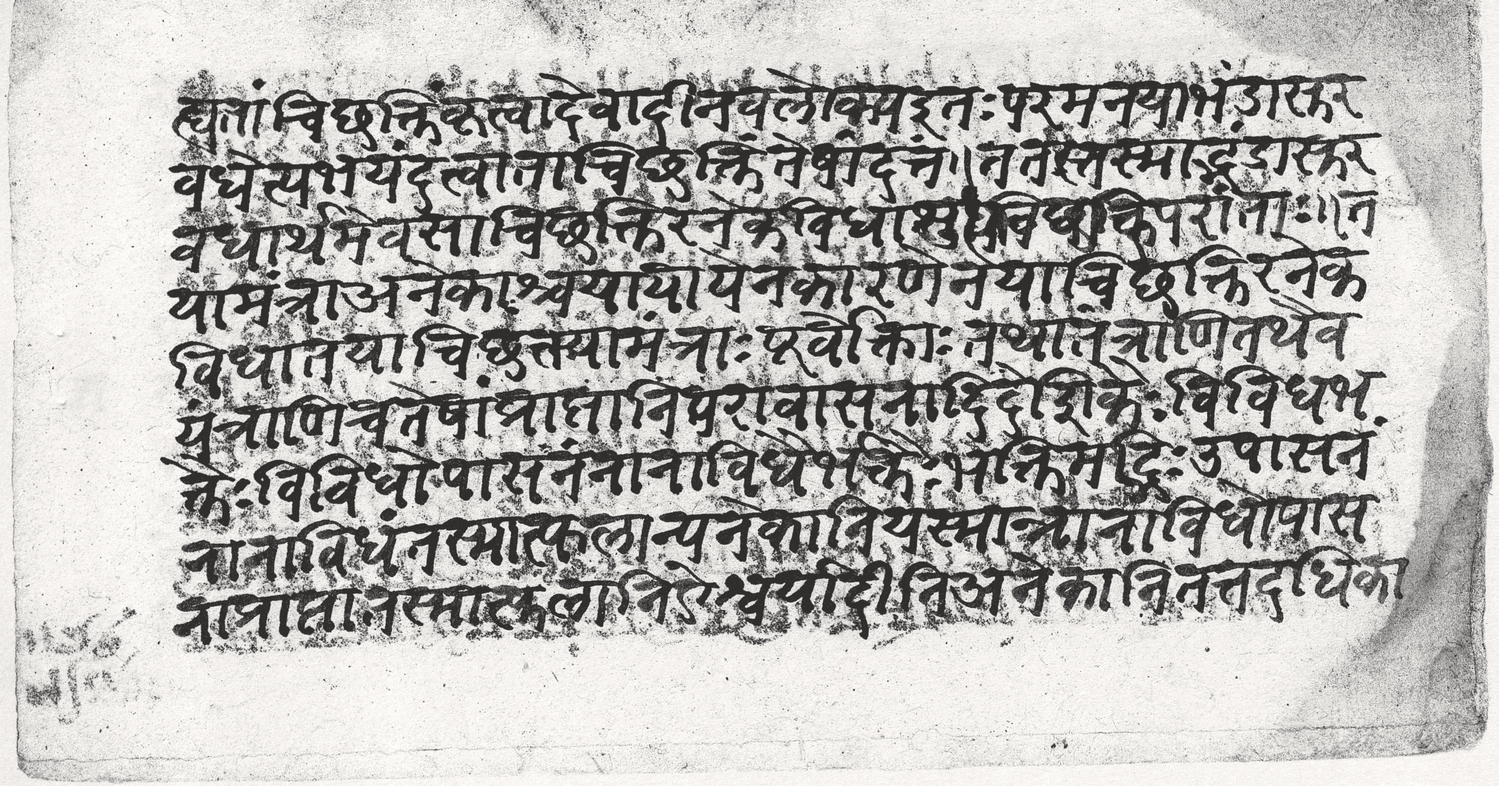

ह्यतांचिच्छक्तिरुत्वादेवादीनवलोक्यइतःपरमनयाभेदाकर
वधेसत्यभेदत्वानाचिच्छक्तिर्नेषादत्त।।ततस्तस्माद्भेदाकर
वधार्थमेवसाचिच्छक्तिरनेकविधास्तुतिविधाकिपरीताः।।त
यामंत्राअनेकाश्चर्यायायनकारणनयाचिच्छक्तिरनेक
विधातयाचिच्छक्तयामंत्राःएवंकाःतथातत्राणितथैव
यंत्राणिचतेषांप्राहाणिग्रहावासनादिदोषैकैःविविधभे.
दैःविविधोपासनंनानाविधेभक्तिभेदैःउपासन
नानाविधंतस्मात्फलान्यनेकानियस्मान्नानाविधोपास
नात्प्राहानस्मात्फलानिऐश्वर्यादीतिअनेकानितत्तदधिका

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीलक्षा०
॥२१॥ रत्यानुनर्हियत्नंत्राणइति॥सूत्रेणमंत्राणांयत्राण्यनेका
भिधद्वियङ्नंतद्धस्तरेणवक्ष्यमितिशिष्याणांप्रायेकध्या
वक्ष्यमाणसूत्रैःपूर्वरूपमाह॥इहारद्वयमनुष्टदलस्वरूप
त्रिवृत्रभृविंवसंज्ञाकथिनं॥यनसूत्रस्यमानंकिमित्याकांक्षा
यामाहतिरेवमानामिति॥ऋग्विधाक्रमादुद्दरत्॥स्वायंभुवं॥
यःस्वायंभुवःयेनशरीराण्यकल्पयत्गतत्तदेकल्पयतःप
राजैसंख्यामयीपराशक्तीत्वनाद्यनिधनेत्रीविद्यासूत्रभा
व्ययनेषामर्थःप्रपंचनः॥सूत्रस्यशिष्यायमाह॥नगजेति
कादिनवटादिनवयादिपंच॥यद्यप्यक्षितिःसूत्रयसिद्धांने॥
वर्णसंज्ञयाकथिनेनात्रायत्राणांचनेदंयथाऋकारस्यादि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

क्षरत्वात्तद्दंडुगकारस्यात्रयअक्षरत्वाज्जइनिकिकोणसंज्ञा
जकारस्याष्टाक्षरत्वात्यष्टाक्षरसंज्ञा।शेषंसुस्पष्टं।मणिगप
समावर्णनुस्यचकस्यनवाक्षरणमित्यर्थः।इनःस्तनःस्त्रा
पांजात्यर्थंस्पष्टं।अतएवनवाख्यानस्त्रोणिवकव्यानी
सुकेस्त्राकारेठकानिनानिपठंतिस्वस्याजानितेसोमा
ग्यायाःनदेनतेसदनंस्जत्वादेस्त्रिभादत्रयाणामावरण्य
नकं।अथदंडुतपत्रमनुस्वरधरणीअथविद्यासदननंदे
वत्रस्कंदयसुकमनुस्वरकुमारीसदनं।एतयारावरणाक्षे
रणयाजा।यलषरणाद्याहपत्रधरणीदिनंपत्रमजकोणस
स्वरूपत्रोक्षणाधरणीश्यामापुष्पिण्याःपावसर्जनमेव

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नु॥ श्रीनिपुणिण्यावत्पञ्चारिकाभुक्तयोरेतासामावरणंस
गणनंनुगइंजिन्याद्यसर्वासामेवकगनेजकोणहपत्रधर
णीनागास्यस्वरसदनंतस्यावरणंसगणनंसमयविधक्याः
सदनेपञ्चस्वरोवधावेतुपटडतकोणाथनागदलस्वरधरणी
सोभाख्यायाःसन्निहितासदनंअतस्याःपञ्चावरणा।ऋह
पत्रंकोणेस्वरंकृपवाधधरणीवत्तिलीसदनं॥कगजकोणे
जपनस्वरधरणीवटकस्यापवमतस्वरदलाधुहपत्रधर
णीतिरोधानस्यानथेवसमयायाःगगनवसकोणद्वयाः
गगनेगुणाधदमाविवावेशिष्टाःकथाभवनेशीपुहावसम
यायाःगगनवसकोणद्वयःपत्रस्वरधरणीनुर्यासदनंजकी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

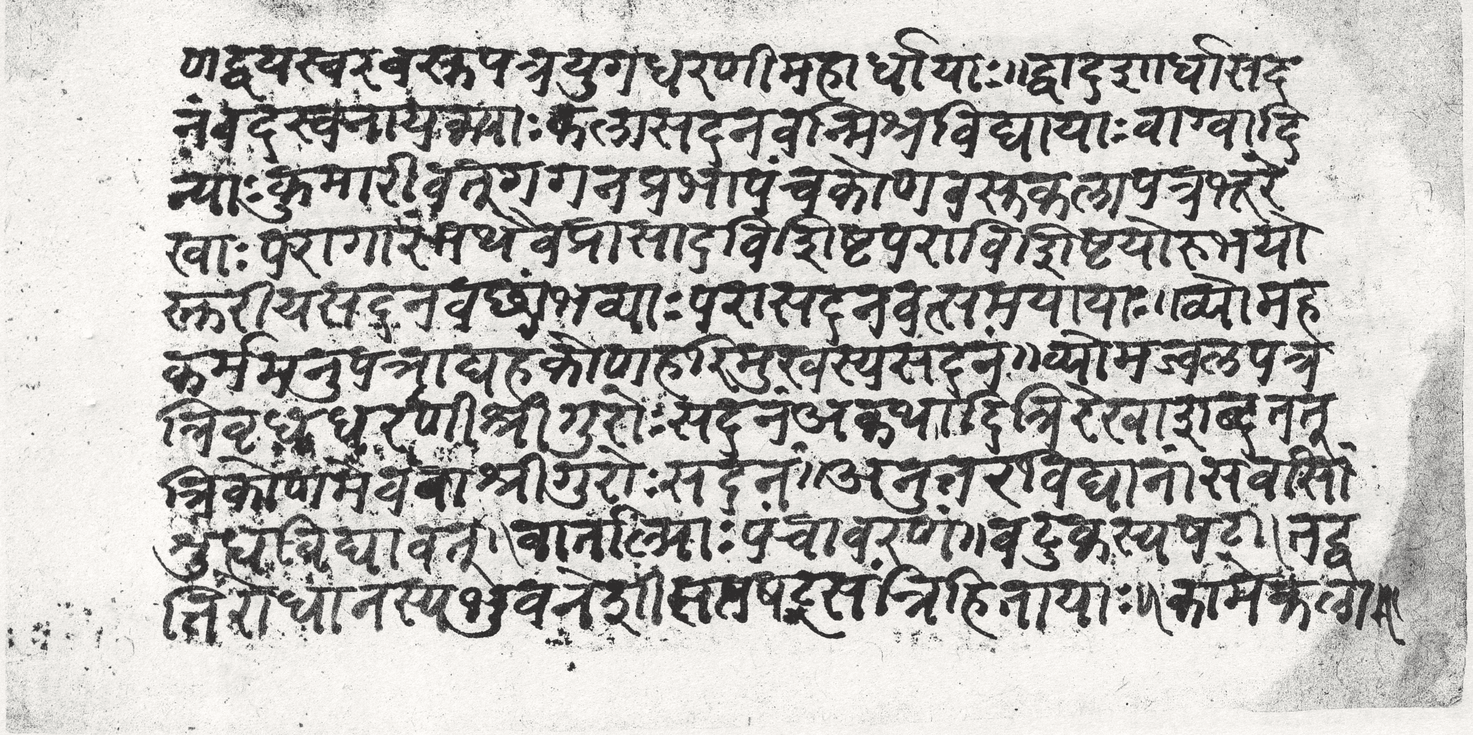

णद्वयस्वरवक्त्रपत्रयुगधरणीमहाधीयाः॥द्वादशार्धासद
नेभ्यः॥दक्षनायेभ्याः॥कक्षासदनवह्निभ्यविधायाः॥वाग्वादि
न्याः॥कुमारीवृत्तगगनत्रयोपेचकोणवस्त्रकलापत्रभ्यरे
खाः॥परागारेभ्यथवप्रासादविशिष्टपराविशिष्टयोरुभयो
रुरीयसदनवश्यभव्याः॥परासदनवत्तमयायाः॥व्योमह
रुमिनुपत्रावहकोणहरिस्वस्यसदनं॥व्योमज्वलपत्रं
त्रिवृद्धधरणीश्रीगुरोःसदनं॥अकथादित्रिरेखाशब्दनतं
त्रिकोणमेवबाश्रीगुरोःसदनं॥अनुत्तरविधानात्सर्वसि
द्धिविधावतं॥वानलिभाःपंचावरणंवटुकस्यषट्॥तद्व
त्तिरोधानस्यभवनंश्रीसप्तषट्कसन्निहितायाः॥कामकलं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१३३। चास्त्रिचतुरीयायाः पंचषष्महादेयाः॥अश्वभाग्यभ्राः सप्त॥
कलावान्नभ्रायाः॥त्रिः परायाः षट् प्रासादपरायाः परा
प्रासादस्य परावर्तू॥ज्ञाभव्याः पंच॥गृहस्यषट्॥चतुर्भिरि
वर्णविशिष्टबोधकस्यसदनं॥अथविद्याष्टादशवर्णविशिष्टा
पंचदशवर्णविशिष्टासौभाग्यानथवपुश्चिमाविद्याज्ञानंव
र्णयुताद्यामाहाविंशदक्षरविशिष्टापुष्पिणीछंदश्चत्वारिंश
द्वर्णविशिष्टशुक्लविद्याअष्टाविंशदक्षरविशिष्टाज्ञारिका॥पंचो
नत्रिंशद्वर्णविशिष्टहस्तिनी॥अक्षरत्रयविशिष्टाशुभविद्या॥
कुमारीवर्णत्रयविशिष्टा॥अष्टादशवर्णयुताहादशाधी॥षट्
त्रिंशद्वर्णसंयुतारसौभाग्यरात्रिहिताष्टाविंशद्वर्णसमुच्चयो
महाहरंवस्यमनुः॥चतुर्विंशद्वर्णसमुच्चयोवटुकस्यमनुः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अथाष्टोत्तरनवत्यक्षरसमुच्चिताकोकिलवदनाषट्पं
चाशदक्षरविशिष्टायवर्णिका॥एकवर्णविशिष्टाभुव.
नेश्वरी॥अथवासप्तषष्ट्यक्षरविशिष्टा॥अकारादिप
चाशदक्षरसमुच्चिताकादिपंचैववर्जयुताचतुर्थस्व
रविशिष्टाकला॥एकाक्षरविशिष्टासुरम्या॥नवोद
शवर्णविशिष्टातुर्या॥नवनीतिवर्णविशिष्टामहाधो॥
द्वादशाक्षरविशिष्टाश्वारूढा॥एकाक्षरविशि
ष्टामिश्रविद्या॥त्रयोदशवर्णविशिष्टावाग्वादिनी॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीसु-भा.

५३५ एकवर्णविशिष्टापरा॥परान्नादस्वरूपिणी वर्णद्वययुता॥
तथैवन्नासारपरा॥अथ ह्रस्वदीर्घषट्समुच्चययुक्ता॥
एकवर्णविशिष्टापराऽभुः॥अ ह्रस्वाक्षरेणादीर्घपंचस
मुचितथैवसंख्यातथाऽभवी॥अनुत्तरसंकेत
प्रधानविद्यासप्तदशवर्णविशिष्टा॥अथैतासांप
रिवाराणामनुपरिवाराणामसंख्याकाः॥
इतिरत्नसूत्रदीपिकासमाप्ता॥श्रीपरदेवतार्पण
मस्तु॥शरणागतपरित्राणपरायणे सर्वस्यार्तिहरेदेवी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

KKSU LIB
RAMTEK
441 106
M-1808

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=14.09.20 14:53
,TRANSFERRED=2020/09/14 at 14:59:37
,PAGES=71
,TYPE=STD
,NAME=S0003612
,Book Name=M-1308-RATNA SUTRA DIPIKA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection